

LMM-nieuws

Landelijk Meetnet effecten Mestbeleid

November 2012

In dit nummer o.a.

-
- 2 Interview met deelnemers
Jan en Ali Markerink

 - 4 Herziening LMM-gebiedsindeling

 - 5 Effecten van de gewijzigde
LMM-gebiedsindeling

 - 6 Interview met CBD-veldwerker
Theo Vonk

 - 7 Mestverwerking een oplossing?

 - 7 Scheuren van grasland
en de waterkwaliteit

De dagen worden snel korter, maar we behouden de lengte van deze nieuwsbrief. Dat is één van de aanbevelingen naar aanleiding van het lezersonderzoek naar deze nieuwsbrief. In deze LMM-nieuws weer interviews met een collega deelnemer en een veldwerker. Verder gaan we uitgebreid in op de nieuwe gebiedsindeling van het meetnet. Waarom die wijziging en wat zijn de gevolgen voor u, de deelnemer? Daarnaast bijdragen over mestverwerking en afzetmogelijkheden en schommelingen in de waterkwaliteit, mogelijk ten gevolge van het scheuren van grasland. En nog veel meer.

LMM-nieuws is een uitgave van het RIVM en LEI Wageningen UR. De nieuwsbrief verschijnt drie keer per jaar en is bedoeld voor ondernemers uit de agrarische sector die deelnemen aan het Landelijk Meetnet effecten Mestbeleid.

Wilt u reageren?
Mail naar Imm@rivm.nl.
U hoort van ons, wij horen ook graag van u.

Interview met Jan en Ali Markerink, Geesteren

‘Ik wil het bedrijf graag in de familie houden’

Jan en Ali Markerink, LMM-deelnemers van het eerste uur, hebben een gemengd landbouwbedrijf op boerderij ‘De Smale.’ Het bedrijf ligt in het Gelderse Geesteren, in een bos- en houtwalrijk landschap met bouw- en grasland op hoge esgrond en veel roodbont vee.

Vanouds gemengde bedrijven

De regio kende vanouds het gemengde landbouwbedrijf. Jan: ‘Veel bedrijven hier zijn nu beëindigd, anderen hebben zich gespecialiseerd in de melkveehouderij of de varkenshouderij. Planologisch zijn er weinig moeilijkheden; het is hier geen Natura 2000 gebied’. Jan heeft het bedrijf in de negentiger jaren van zijn vader overgenomen. ‘Op het bedrijf werden gras, maïs en graan verbouwd, er werden 20 melkkoeien gehouden en daarnaast fokzeugen en vleesvarkens. De fokzeugen zijn in de loop der jaren

verdwenen, in 2006 heb ik het melkquotum verkocht. Nu is er bij het bedrijf 12 ha grond waarvan de helft bestaat uit blijvend grasland. Op de andere helft wordt, in wisselbouw, snijmaïs, graan en Italiaans raaigras verbouwd. Het melkvee is vervangen door 15 zoogkoeien van het roodbonte MRY-ras. Daarnaast zijn er 100 scharrelvarkens’. Naast het bedrijf werkt Jan overdag bij de bedrijfsverzorging, vooral in de bouw en de groenvoorziening, maar het mooiste vindt hij toch het bedrijf, het eigen baas zijn spreekt hem aan. Ali doet aan agrotourisme in de vorm van bed en breakfast. Ali: ‘Het mooiste vind ik het aanzien van het bedrijf. Dat zien anderen ook. Enkele jaren geleden zei iemand: “het is net een schilderij”.’

Gemakkelijke grond

‘De hoge esgrond hier heeft een meter zwarte grond. Het is goede grond waarop je vrijwel altijd terecht kunt. Ik heb ook andere grond gehad waarbij je moest oppassen niet te diep te ploegen of je haalde het witte zand boven. Op die grond werd je afgestraft als je per ongeluk een stukje vergat te bemesten. Dat is op de hoge esgrond minder het geval, die corrigeert dat grotendeels. Van het Italiaans raaigras probeer ik in het voorjaar een extra snede te oogsten vóór de snijmaïsteelt’.

Graan voor collega-melkveehouder

Meestal verbouwen Jan en Ali wintergranen: triticale of wintergerst. Dat gaat naar een collega-melkveehouder die het, geplet, gebruikt als krachtvoervanger. Hij is daar erg tevreden over omdat hij merkt dat de gehalten in de melk beter zijn. Ondanks de hogere graanprijs blijft hij belangstelling houden. Het krachtvoer is ook duurder geworden.

Nitraatgehalte blijft hoog

Jan heeft de mest altijd op het eigen bedrijf kunnen afzetten, dus met de mestwetgeving heeft hij weinig moeite. ‘Het is goed dat het niet meer gaat zoals voorheen.’ Jan en Ali kregen al vroeg signalen dat het niet goed

ging. De eigen watervoorziening, met een prima kwaliteit water, bevatte op een gegeven moment 100 mg nitraat per liter. ‘Ik ben niet zo snel ondersteboven maar toen zijn we toch maar leidingwater gaan gebruiken. Met de LEI-boekhouding doen we al jaren mee. Het LEI vroeg of we mee wilden doen. Je kunt je eigen bedrijfsgegevens vergelijken met die van andere bedrijven, daar leer je van. Met het LMM ging het net zo. Wel had ik gedacht dat het nitraatgehalte sneller zou dalen. Ik gebruik voor het hele bedrijf maar 1400 kg kalkammonsalpeter, dus dat is niet veel. Toch blijft het nitraatgehalte ver boven de norm. Er speelt dus meer dan bemesting’. Van de monstername heeft Jan geen last. ‘In de beginjaren ging de politie eens achter de monsternemer aan. Er was in de omgeving net een inbraak gepleegd en ze dachten iets verdachts te zien. Maar dat viel tegen, voor de politie dan. De LMM nieuwsbrief lees ik wel, vooral de interviews, maar ik bestudeer hem niet.’

De toekomst

‘Ik heb geen opvolger maar ik wil het bedrijf graag in de familie houden. De boerderij wordt binnenkort verbouwd tot woonboerderij, een dochter van ons komt er wonen. Wel zal ik steeds minder gras en meer maïs en graan gaan verbouwen, dat past me beter.’

Herziening LMM-gebiedsindeling

De gebiedsindeling naar hoofdgrondsoorten binnen het LMM is aangepast. Deze is nu gebaseerd op postcodegrenzen in plaats van de gemeente-indeling. Wat betekent dit? Voor de gebiedsindeling naar hoofdgrondsoortregio's maken we gebruik van een vereenvoudigde grondsoortkaart. Met behulp hiervan is heel Nederland geclusterd tot vier hoofdgrondsoortregio's: de Zand-, Klei-, Veen- en Lössregio. Per regio is één grondsoort dominant. Deze vier grondsoorten hebben verschillende eigenschappen wat betreft het vasthouden en omzetten van nutriënten en dat heeft weer invloed op de waterkwaliteit. Hoe komt deze gebiedsindeling tot stand?

Oude aanpak: gemeente-indeling

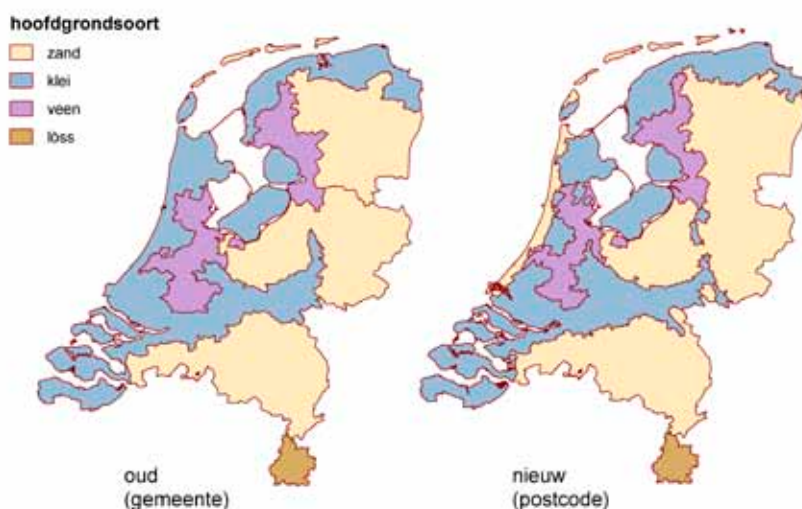
Vóór de herziening werd per gemeente de dominante grondsoort vastgelegd: de grondsoort die het grootste oppervlak beslaat. Bij de toewijzing van gemeenten aan een regio, wordt ook op overeenkomsten in landgebruik en landbouwtype gelet. De gemeente-indeling werd gebruikt omdat dit het laagste niveau is waarop in de Landbouwtellingen de ligging van een bedrijf wordt bijgehouden. De laatste versie van deze kaart stamt uit 2006.

Nieuwe indeling: postcodegrenzen

Inmiddels zijn steeds meer gemeenten gefuseerd, waardoor ook het grondgebied van deze fusiegemeenten flink is toegenomen. Door deze toename wijzigt vaak ook de verdeling van de grondsoorten in de nieuwe gemeente. Omdat daardoor de gebiedsgrenzen regelmatig moesten worden aangepast, is de indeling voortaan gebaseerd op de stabiel blijvende postcodegrenzen. Hiermee is ook een veel fijnmaziger gebiedsafbakening mogelijk en een betere overeenkomst met de bodemkaart.

Verschuivingen en de gevolgen

In Figuur 1 zijn de oude en de nieuwe indeling zichtbaar. De opvallendste veranderingen zijn de zandstrook langs de kust, het kleiner worden van de beide veengebieden en de verschuivende grenzen tussen de gebieden. De invoering van de nieuwe indeling heeft gevolgen voor ondermeer de indeling van landbouwbedrijven naar hoofdgrondsoort. Dit wordt besproken in het artikel op de volgende pagina.

Figuur 1: Kaart met de vier hoofdgrondsoorten, oude en nieuwe variant

Effecten van de gewijzigde LMM-gebiedsindeling

Dit voorjaar is de indeling van de LMM-grondsoortregio's Zand, Klei, Veen en Löss herzien. De nieuwe indeling levert voordelen op, maar betekent ook dat een aantal deelnemende bedrijven voortaan in een andere regio wordt ingedeeld dan voorheen. In dit artikel beschrijven we de verschuivingen van bedrijven binnen de steekproef.

In de Lössregio is de steekproef intact gebleven. In de Zand-, Klei en Veenregio's zijn in totaal 33 LMM-bedrijven van regio veranderd. Elke regio telt zowel bedrijven die uitstromen als bedrijven die vanuit een andere regio instromen.

Tabel 1 geeft de verschuivingen op regionaal niveau weer. Onder 'Oude indeling' zijn de aantallen steekproefbedrijven bij de 'oude' gebiedsindeling weergegeven. Deze aantallen minus de uitstromers (U) plus de instromers (I) leveren de nieuwe steekproefomvang (N). In de meest rechtse kolom staan de netto effecten van de gebiedsherziening.

Zandregio; beperkte krimp

In de Zandregio omvat de steekproef 231 bedrijven, waarvan er 16 (7%) overgaan naar een andere regio. Het

betreft vooral melkveebedrijven (12 gaan over naar de Kleiregio, 2 naar de Veenregio). Tegenover deze 16 uitstromers staan 8 instromende bedrijven. Per saldo is de krimp beperkt tot 8 steekproefbedrijven, ofwel 3 procent.

Kleiregio; sterke groei met name in het Noordelijk zeekleigebied

In de Kleiregio is sprake van een netto-instroom van 16 bedrijven (7 uit, 23 in). Dit komt neer op 16% groei ten opzichte van de eerdere 103 steekproefbedrijven. De groei is het sterkst in het Noordelijk zeekleigebied, waar het aantal LMM-bedrijven met 38% van 37 naar 51 LMM-bedrijven toeneemt.

Veenregio; sterke krimp, met name in het noordelijke veenweidegebied

In de Veenregio zijn de uitstroom (15%) en netto krimp (-12%) het sterkst. Het betreft vooral het noordelijke deel van de regio. In het Westelijk veenweidegebied blijft het aantal deelnemers vrijwel gelijk (was 35, wordt 34). In het nieuwe Noordelijk veenweidegebied zijn 24 bedrijven over, wat een krimp van 23% betekent ten opzichte van de oude omvang.

Tabel 1: Effecten van de herziene gebiedsindeling op de totale steekproefomvang in de regio's zand, klei en veen in aantallen bedrijven

Regio	Oude indeling (O)	Uitstromers (U)	Instromers (I)	Nieuwe indeling (N = O-U+I)	Netto effect
Zand	231	16	8	223	-8
Klei	103	7	23	119	+16
Veen	66	10	2	58	-8

‘Mijn plezier in het werk is toegenomen’

Interview met CBD-veldwerker Theo Vonk

“Ik werk sinds 2001 bij CBD en vanaf 2008 voor het LMM. Met een groep van 11 veldwerkers bemonsteren wij drains en sloten op circa 170 bedrijven in het LMM. Zelf heb ik deze winter 14 bedrijven voor 4 rondes sloot- en drain-waterbemonstering en 11 bedrijven voor 2 rondes slootbemonstering in mijn pakket. Daarnaast heb ik mijn IKB-werkzaamheden voor onder andere rund en varken. Die combinatie van het veldwerk voor het LMM en de IKB-controles vind ik erg leuk en afwisselend. Sinds ik die bemonstering erbij heb is het plezier in het werk alleen maar toegenomen.

Mijn vader had een klein boerderijtje met 3 ha, 3 melk-koeien en 15 zeugen. Ik ben dus van jongs af aan met het boerenbedrijf bekend. Na de landbouwschool in Whel en Didam en de praktijkschool voor Varkenshouderij in Barneveld ben ik eerst in 1973 bij De Gezondheidsdienst gaan werken, bij de afdeling KI. Daarna kwam het IKB-werk, dat ik bijna vanaf het ontstaan van die integrale ketenbeheersing doe.

Van onze planner krijg ik de LMM-bedrijven door en die kan ik dan zelf inplannen en benaderen. Vóór 1 januari moet ik de voorbereidende ronde en twee van de vier bemonsteringsrondes uitvoeren. Tijdens de voorbereidende ronde zoek ik de drains op, maak ze netjes vrij en zet er een markering bij. Dat kan, vooral als de sloot nog niet geschoond is, een fysiek zware klus zijn. In het bedrijfsmapje van het LMM zitten kaartjes en staat het aantal stappen tot een drain vermeld vanaf een bepaald punt. Dat is erg handig. Soms vind je een drain direct, maar soms ben je ook lang aan het zoeken. Na die voorbereiding kom ik dan nog een aantal keren terug voor een bemonsteringsronde. Voor de uitvoering van de drainbemonsteringsronde ben ik afhankelijk van de neerslag. De drains moeten wel lopen!

Dat veldwerk vind ik geweldig. Je zit midden in de natuur en je bent lekker aan het bewegen. Met mijn vrouw Helma woon ik in Varsselder in mijn ouderlijk huis dat we grondig verbouwd hebben. We hebben drie ezels en een hond en we fietsen graag. Ik ben net 60 jaar geworden en eigenlijk wil ik nog jaren doorgaan met werken. Dit werk is gewoon veel te leuk!”

Mestverwerking een oplossing?

Het ministerie van EL&I en I&M hebben met LTO en NVV een visie voor het toekomstig mestbeleid uitgewerkt. Vanaf 2013 moet het mestprobleem volgens drie sporen worden aangepakt: a) evenwicht tussen mestproductie en afzet via verplichte mestverwerking en afzetgaranties, b) voormaatregelen en c) producten uit dierlijke mest als kunstmestvervanger. Het LEI heeft geanalyseerd wat het effect is van invoering van verplichte mestverwerking op de druk op de mestmarkt (spoor a).

Het LEI concludeert dat op middellange termijn (2015) het tekort aan afzetmogelijkheden voor dierlijke mest kan worden opgelost door invoering van verplichte mestverwerking. Een voorwaarde daarbij is dat de verwerkingscapaciteit van dierlijke mest voldoende toeneemt, en wel zo dat het tekort aan afzetmogelijkheden voor mest wordt opgeheven. Dit gebeurt als: 1) iedere individuele ondernemer zelf aan zijn mestverwerkingsplicht moet voldoen en deze niet overdraagbaar is, of 2) de plicht overdraagbaar is maar niet tussen de pluimveesector en de overige dierlijke sectoren en of 3) deze wel tussen alle sectoren overdraagbaar is maar dan moet het voorgestelde percentage verplichte mestverwerking hoger zijn dan de huidige voorgestelde mestverwerkingspercentages, zie Tabel 1.

Als de benodigde mestverwerkingscapaciteit is gerealiseerd, nemen de totale mestafzetkosten, inclusief de kosten voor mestverwerking, af. Dit komt door de relatief sterke daling van de verwachte afzetprijzen voor mest.

Tabel 1: Effecten van de herziene gebiedsindeling op de totale steekproefomvang in de regio's zand, klei en veen in aantallen bedrijven.

Scenario + variant	Korte termijn	Middellange termijn
Geen verplichte mestverwerking	11	5
Verplichte mestverwerking*		
3. Overdraagbaar, geen schot	11	5**
2. Overdraagbaar, wel schot	10	0
1. Niet overdraagbaar	10	0

* Overdraagbaar = wel of niet overdracht van de mestverwerkingsplicht. Schot = wel of geen overdraagbaarheid tussen de pluimvee-sectoren en de overige dierlijke sectoren.

** Met de huidige voorgestelde mestverwerkingspercentages

Scheuren van grasland en de waterkwaliteit

Scheuren van grasland is het vernietigen van de graszode om opnieuw gras in te kunnen zaaien of een ander gewas te verbouwen. In de graszode zit veel organisch stikstof wat kan mineraliseren tot nitraat. Als dit nitraat niet voldoende opgenomen wordt door het nieuwe gewas of als het terrein braak blijft liggen, dan kan het uitspoelen naar het grond- of slootwater. We hebben het vermoeden dat we deze effecten terugzien in schommelingen in de trendlijnen van nitraat op sommige Koeien en Kansen bedrijven (K&K).

Bij een K&K-deelnemer in de Kleiregio bijvoorbeeld komt de bedrijfsgemiddelde nitraatconcentraties in het grondwater vrijwel nooit boven de 1 mg/l uit. In de zomer van 2001 is de bedrijfsgemiddelde nitraatconcentratie echter opeens 20 mg/l (zie tabel).

Deze uitschieter blijkt het gevolg te zijn van één individueel meetpunt dat op een braakliggend perceel ligt. Op een ander braakliggend gedeelte van hetzelfde perceel is de nitraatconcentratie overigens weer wel laag.

Tabel 1: Nitraatconcentraties op een K&K-bedrijf in de zomer van 2001

Monsterpunt	Perceel	Gewas	Nitraat (mg/l)
1	1	gras	8
2	1	gras	8
3	1	gras	<5
4	1	gras	8
5	1	braak	291
6	1	braak	<5
7	1	gras	<5
8	2	gras	<5
9	3	gras	<5
10	4	gras	<5
11	5	gras	<5
12	6	gras	7
13	6	gras	<5
14	7	gras	<5
15	7	gras	<5
16	8	gras	<5
Gemiddeld			20

Mogelijk leidt het scheuren van grasland dus tot hogere uitspoeling, maar we zien ook dat dit niet altijd het geval is. Zelfs niet binnen hetzelfde perceel.

Meer weten? Kijk op rijksoverheid.nl en type de zoektermen 'scheuren' en 'nitraatuitspoeling'.

Operationeel nieuws

Actuele monsternemingen

- Drain- en slootwater in de Klei-, Veen- en Zandregio door NAK AGRO en CBD is begin oktober gestart;
- Bodemvocht op circa 50 bedrijven in de Lössregio is begin september gestart;
- Grondwater op 60 bedrijven in de Zandregio door het RIVM sinds begin oktober.
- Grond- en slootwater op circa 60 bedrijven in de Veenregio door CBD vanaf begin november (afhankelijk van de hoeveelheid gevallen neerslag);
- Grondwater op circa 83 bedrijven in de Kleiregio door TAUW. Ronde 1 vanaf begin november (afhankelijk van de hoeveelheid gevallen neerslag). Ronde 2 in februari 2013.

Diverse rapportages

- De RIVM-briefrapportage met de resultaten van de bodemvocht- en grondwaterbemonstering in de Lössregio (winter 2011-2012) is eind juni aan de deelnemers verzonden;
- In de periode augustus tot en met oktober zijn de volgende rapporten gereedgekomen:
- Het RIVM/LEI rapport 680717024A en 680717024B (bijlagerapport) over het programma in de Kleiregio 1996-2008;
- Het RIVM/LEI rapport 680717028 over Landbouwpraktijk en waterkwaliteit op landbouwbedrijven aangemeld voor derogatie (meetjaar 2010);
- Het RIVM rapport 680717007 (i.s.m. het CBS, Dienst Regelingen, LEI Wageningen UR en Waterdienst) over Landbouwpraktijk en waterkwaliteit in Nederland, periode 1992-2010 in het kader van de vierjaarlijkse Nitraatrichtlijnrapportage;
- Het RIVM/LEI rapport 680716006 over de uitspoeling van het stikstofoverschot naar grond- en oppervlaktewater op landbouwbedrijven (herberekening van uitspoelfracties).
- Deze rapporten zijn allemaal te downloaden vanaf de website www.rivm.nl/lmm.

Kort nieuws

Werving nieuwe deelnemers

- In het noordelijk deel van de Veenregio loopt een werving voor 4 nieuwe melkveebedrijven. De eerste 2 melkveehouders zijn al verwelkomd.
- In de Lössregio is de steekproef wat betreft de 20 melkvee- en 20 akkerbouwbedrijven compleet voor het lopende bemonsteringsprogramma. Voor bedrijfscategorie 'overig' loopt een werving waarvoor 9 potentiële bedrijven uit de Landbouwtelling zijn geselecteerd en aangeschreven.

Het is de bedoeling om 3 nieuwe deelnemers te werven.

Daling van nitraatconcentraties gerapporteerd aan de EU

In de periode 2008-2011 hebben we gemiddeld lagere nitraatconcentraties in het water op landbouwbedrijven gemeten dan in de periode 2004-2007. Dit is kortgeleden aan de Europese Commissie gerapporteerd.

Om aan de EU Nitraatrichtlijn te voldoen is Nederland onder andere verplicht om de voortgang van het actieprogramma aan de

Europese Commissie elke vier jaar te rapporteren. Na de rapportage in 2008 is nu recent het rapport "Landbouwpraktijk en waterkwaliteit in Nederland, periode 1992-2010" verschenen. Het rapport is te downloaden vanaf de website www.rivm.nl/lmm

BIN-vastlegging over 2011

Voor 75 procent van de 435 meetnetbedrijven is de BIN-vastlegging over 2011 inmiddels afgerond. November staat in het teken van het afronden van de resterende bedrijven. Het LEI zal de gegevens die zijn geregistreerd terugkoppelen in de vorm van een deelnemersverslag.

Colofon

Dit is een uitgave van:

Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

LEI
WAGENINGEN UR

Redactie

Bernard van Elzakker
Marga Hoogeveen

Aan deze editie werkten mee

Aart van den Ham
Arno Hooijboer
Cor de Jong

Tanja de Koeijer

Ton van Leeuwen
Niels Masselink
Astrid Vrijhoef

Fotografie

RIVM,
LEI Wageningen UR

Opmerkingen en vragen

lmm@rivm.nl

Websites

www.rivm.nl/lmm
www.lmm.wur.nl